

Едиција ПРОаЗА

Наслов на оригиналот:
Odbrana i poslednji dani;
Uspenje i sunovrat Ikara Gubelkijana - Borislav Pekic
© Borislav Pekic
© copyright of the translation:
S. Fischer Foundation by order of TRADUKI
All rights reserved

Издавач:
ИЛИ-ИЛИ
ул. Васил Главинов 3, 1000 Скопје
тел: 02/3225-445
ilili@mail.com

Главен и одговорен уредник:
Ненад Стевовиќ

Уредник:
Игор Ангелков

Графичко уредување:
С. М. А.

traduki™

Издавањето на ова дело беше поддржано од ТРАДУКИ, литературна мрежа на која припаѓаат Сојузното министерство за европски и меѓународни прашања на Република Австрија, Министерството за надворешни работи на Сојузна Република Германија, Швајцарската фондација за култура Про Хелвеција, КултурКонтакт Австрија, Гете Институтот, Агенцијата за книги на Словенија ЈАК, Министерството за култура на Република Хрватска, Одделот за култура на владата на кнежеството Лихтенштајн, како и Фондацијата за култура на Лихтенштајн и Фондацијата „С. Фишер“.

— | | —

Борислав Пекиќ

**ОДБРАНАТА И
ПОСЛЕДНИТЕ ДЕНОВИ**

**УСПЕНИЕТО И ПАДОТ
НА ИКАР ГУБЕЛКИЈАН**

(две новели)

Превод од српски јазик:
Ацо Пероски

ИЛИ-ИЛИ
2015

— | | —

ОДБРАНАТА И ПОСЛЕДНИТЕ ДЕНОВИ

На Драгослав Михајловиќ

„Но веќе е време да заминеме,
јас во смртта, вие во животот,
а кој од нас оди кон подобро спасение,
тоа не го знае никој, освен Бог.“

Платон, Одбраната на Сократ

ИЗЈАВА И КРАТКА БИОГРАФИЈА НА АНДРИЈА А.
ГАВРИЛОВИЌ ОД НОВИ СЛАНКАМЕН, ЗАКОЛНАТ
СПАСИТЕЛ НА ДАВЕНИЦИ, СЕГА ЕМИГРАНТ ВО ЗАПАДНА
ГЕРМАНИЈА, ПРИЛОЖЕНА ЗАЕДНО СО МОЛБА НЕГОВИТЕ
ПОСМРТНИ ОСТАНКИ ДА БИДАТ ПОГРЕБАНИ НА
ТЕРИТОРИЈАТА НА ФНРЈ. 1959 ГОДИНА. МИНХЕН. WEST
DEUTSCHLAND.

Ракописот е отпечатен без имињата. Поправени се само оние ортографски грешки кои ги прават мислите нејасни. Речениците што се ставени во заграда своерачно ги прецрта Андрија Гавриловиќ, сметајќи дека оваа постапка е доволна за да ги направи неважечки. Меѓутоа, сфаќајќи ги како неразделни елементи и на оваа Изјава и на душевната состојба на нејзиниот автор, приредувачот си зеде слобода, во интерес на вистината, да не ја почитува волјата на Гавриловиќ. Читателот ќе процени дали приредувачот имал право. Извадоците прецртани со дебел слој на мастило се реконструирани со помош на една позната криминолошка метода. Цитатите на Гавриловиќ од германскиот превод на Апологијата од Платон се преведени според српското издание на издавачката куќа „Култура“ од Белград, од 1970 година, под наслов Платон - Дијалози, во редакција и превод на почитуваниот господин д-р Милош Н. Ѓуриќ и д-р Албин Вилхар. Мото е додадено од страна на приредувачот. На крајот, кон оваа

автобиографија треба да го додадеме и донекаде сентименталниот податок дека Андрија А. Гавриловиќ умре во 1960 година и, како личност без живи роднини и наследници кои би ја извршиле неговата последна волја, согласно со прописите на Сојузна Република Германија, беше погребан на затворските гробишта во Минхен.

I

Јас не знам, господа другари, каков впечаток кај вас оста-вија моите тужители. Во нивните беседи, јас, еве, речиси и не се препознавам себеси: толку убедливо звучеа нивните збо-рови. Сепак, тврдам дека тие не искажаа никаква вистина. А меѓу многубројните лаги што ги изнесоа, најмногу се зачудив на тоа што ве предупредија дека морате да внимавате да не ве излажам, затоа што сум бил вешт говорник. Значи, со своите изјави тие воопшто, или сосема малку ја допреа вистината. А од мене ќе ја слушнете целата вистина. Но вас, господа, љубез-но ве молам и преколнувам: ако во мојата одбрана слушнете исти онакви зборови, какви што навикнав да употребувам во јавната бања, како и на други места, немојте да се зачудите. Работата е во следното. Имам шеесет години и за прв пат во мојот живот излегувам пред суд.

Сè до изутринава, никогаш не сум помислил да се обра-ќам некому, ниту пак да давам изјави, иако тоа од мене го ба-раа и господинот поручник Кулман, мојот истражен судија, и д-р Еуген Хам, кој ми го доделија по службена должност зашто не можев сам да си ја платам одбраната, а таа е задолжител-на во германските судови. Па и другарот Озрен од вашиот, односно од нашиот конзулат, конзулатот на ФНРЈ во Минхен, Германија - Западна, и тој доаѓаше, понуди и тутун ми носе-ше и ме убедуваше да напишам изјава, која на германски се вика *Erklärung*, и во неа да наведам дека сум го убил мојот добротвор, Тајниот советник господин Енрих Грубер, велефа-брикант, затоа што однекаде сум дознал какви зла извршил во текот на минатата војна во вашата, односно во нашата земја (додека сè уште се викаше Мајка Србија).

Ние, откако пушките ги спуштивме, не им можеме ништо, вели Другарот Озрен. - Во Германија сè уште ги има многу. Се штитат гадовите, се чуваат едни со други. Но ти, стари, ако не си кукавица, можеш да го разбрануваш јавното мнение.

Кој сум јас за да ги разбранувам јавните мненија?

Ти, стари, си жртва на фашистичкиот терор.

Јас не сум - се противам - ничија жртва.

Си, стари, како не си, само не си свесен за тоа.

Добро - прифаќам на крајот - дури и да сум, тогаш сум само своја жртва, односно жртва на мојата луда глава.

А да си малку паметен, ќе знаеш дека можеш да бидеш и фашистичка.

Можеби и би можел - велама - но што ќе ми е тоа?

Ќе одекне.

И што имам јас од тоа што ќе одекне?

Ќе се земе предвид при изрекувањето на казната - не попушта тој, се запнал та не попушта. - Може да ти скратат некоја година.

Не се жалама јас на годините, другар Озрен. Да се жалев, не би убивал.

Тој ме гледа те од една, те од друга страна. Исто така и творскиот лекар ме меркаше. Како да сум ненормален.

Значи, ти сакаш да те докусурат?

Така барем би се смирил - велама. - А не е исклучено и дека така ќе ми биде подобро. Зашто смртта е едно од овие две: или е таква што оној кој умира повеќе не е ништо, та и за ништо нема никакво чувство, или пак е некаква промена и селидба одовде на некое друго место.

За што зборуваш ти, стари?

Ако смртта е првото, тогаш таа, другар Озрен, е благодат, зашто не е ништо поразлична од ноќ. Ноќ без сонисхта. А ако смртта е некаква селидба одовде на некое друго место, и ако е вистина она што се зборува дека таму се наоѓаат сите кои умреле, тогаш зар може да постои некоја поголема среќа, отколку повторно да се сретнеш со своите, другар Озрен?

Зависи какви се твоите. Јас со моите расчистив уште во

четириесет и прва. Ние во рајот би се заклале.

Сега гледаш како стојат работите.

Гледам.

Што гледаш?

Дека си будала! - плукна тој. Српска будала!

Но не се предава. Кога не може на една врата, тој партизански оди на друга. И се натегнуваме така, како што вели народната, а летен ден е до пладне, но потоа надвор, а богами и во мојата ќелија, февруари. Мразот ги стегнал радијаторите. Ќе ги поправат, велат, am folgenden Tage. Во меѓувреме, јас од Озрен зедев еден „Zeitung“ и неколку „Политики“, ги пикнав под кошулата и панталоните, па го трпам студот, а тој, со крзнена јака, само грми од еден агол во друг. Држи митинг, па реа му излегува од устата.

Никако не попуштам, но скришум си мислам како би било кога навистина би се престорил во жртва на фашистичкиот терор. Одоколу се распрашувам како се станува жртва. Мислам дека малку доцнам, оти веќе петнаесет години има од војната. Од друга страна, кој не би прифатил да се води како туѓ грев?

Тоа би можело да се среди некако - ветува другарот Озрен.

Кој би го средил?

Другарите - вели со шепот.

А што треба јас да придонесам од своја страна? (Знам дека кај другарот Озрен ништо не е бадијала.)

Erklärung да напишеш. Работата е таква и таква. Го убив злосторникот заради одмазда. Ништо друго.

А кого би го одмаздувал?

И тоа може да се среди.

Не прифатив. Да потпишам таква изјава, сè ќе се разурне. Вака пак сè се склопи, та не може да биде подобро. Ако пак ја испратам претставката што ми ја турка другарот Озрен, ќе изгледа дека ништо не сум сторил своеумно, дека повторно сè се случило така како што смислиле други. А јас веќе одамна ја минав шеесеттата, и веќе ми здодеа во мојот живот

сè да бидува така како што другите сонуваат, а јас да бидам како застоена вода, бара што се бранува само ако во неа фрлиш камен. Сакав еднаш и јас да имам збор.

Швабите не ми кажуваа што да пишувам, освен д-р Хам одоколу, и д-р Кулман, мојот истражен, инаку отелотворение на Oberleutnant. Само да седнам и да пишувам, па што ќе излезе на крајот, нека излезе.

А овие тројца како да се наттрчуваа. (Дури и нашиот Спасител имал само еден гавол да го искушува, а на мене се настрвија тројца.) И не знаеја само што треба да изјавам за да се куртулам од бедата, или бар да ја преполовам, туку знаеја и како да зборувам за да ми се верува на зборот.

Небаре мене ми беше гајле за тоа.

Подоцна, на Богојавление, кога петнаесет ми пресудија, еве ти го пак господинот поручник д-р Кулман, кому не можеш да му угодиш и ако признаеш и ако негираш сè, зашто таков човек е. Фати, мачителот, да ме убедува дека душата треба да си ја олеснам.

Добро - реков - да ја олесниме.

So, endlich - се израдува тој и веднаш од торбата извади некаква хартија.

Само не знам чија, вашата или мојата?

Твојата, natürlich.

На мојата не ѝ фали ништо, Herr Oberleutnant, мојата душа е добра. Sehr gut.

Како добра, im Gottes willen, кога уби човек?

Баш заради тоа што го убив.

Тој се тргна, потскокна како коприва да го изгорела. Потоа повеќе нажалено отколку строго рече:

Стари - вели - ти си голем злосторник. Вистински Tot-schläger! Таков како тебе не сум сретнал никогаш во мојата пракса.

Но изутрината еве ти го повторно. Наминал, божем, да слушне дали имам нешто да му се пожалам. Danke sehr. Немам. Дали добивам сè што ми следува според прописите? Danke sehr. Добивам. Дали со мене се постапува според зако-

нот? Се постапува. Дали го променив мислењето во врска со изјавата? Не.

Тој навалува, јас не се предавам. Не сакам ни да слушнам за некакво изјавување. Сè што имав да признаам, веќе кажав и сето тоа е влезено во записникот. Колку сè протоколи, документи и додатоци сум потпишал, не можам ни да се сетам. На крајот сè се склопи и на рочиштето сите беа задоволни затоа што работите толку згодно завршија, alles ist so sichrassen, така што предметот нема да се влече по вишите судови и да троши државни пари. На робија бев осуден без олеснителни околности. Напротив, како многу тешка околност ми е земено тоа што кренав рака на човекот кој беше единствениот кој ми се најде во тугина и тоа што го докусурир „на особено свиреп и суров начин“. А вие - велама - паметни луѓе, сè уште не сте сигурни дали осудивте праведник или виновен! Па каков сој на луѓе сте вие?

Правнички - рече господинот поручник. - Das ist ein Rechtsstaat. - А тоа е исто како да ви кажал дека нивната Германија, Западна, е вистинска држава. - А не како твојата Србија, каде нашите војници, и тоа заробеници заштитени со Хашката конвенција, беа убивани без никаков суд.

Јас не знам ништо за тоа, господине - одрекувам. - Јас побегнав и не бев таму каде што ги убивале заробениците заштитени со Хашката конвенција. Но, веројатно имале причина за тоа.

Ти, стари, си црвен! - вика тој. - Ти си, бре, комунист!

Да бев црвен, зарем ќе бегав во Германија?

Си, стари, признај дека си! И тие те подбуцнаа да убиеш, твоите другари во конзулатот!

Од каде пак тие да ми бидат другари? И никој не ме подбуцна - не се предавам - никој!

Па зошто уби?

Така ми дојде. Прашува ли некој зошто врне дожд, зошто расте трева?

Ни трева нема да никне од непосеана земја, ако веќе сакаш да филозофирате! - не се предава ни господинот по-

ручник. - Не би можел ти, стари, сам да го смислиш тоа, ваков каков што си, туку на тоа те научија твоите комунисти, а сега си ги перат рацете и те оставаат да страдаш за нив.

Не беше така, Herr Oberleutnant.

Така беше!

Не, господине, се колнам во вас!

Кулман го спушта гласот, едвај го слушам. како да не ми се обраќа мене, туку своите мисли си ги реди:

А гледаш, да беше така немаше да добиеш ни пет години. Можеби и со условна ќе се извлечеше.

Како?

Тоа може да се среди.

Знам - велама. - Другарите ќе го средат тоа.

Тој грмна: какви проклети другари, магаре едно! Господата ќе го средат тоа! Напиши Erklahrung и изјави дека си наговорен. Сè друго е наша грижа.

А кој ме наговорил?

Знаеш ти кој, не прави се луд!

Не знам ако не ми кажете.

Немам јас што да ти кажувам - се извлекува тој курвински. - Да ти кажам, па после да раскажуваш дека ние сме те заблуделе.

Подоцна, сепак рече дека во конзулатот на ФНРЈ има многу луѓе. Морам да познавам барем еден од нив, затоа што - како што тие добро знаат - во куќите им провалував.

Го познавам само другарот Озрен. Кај него одев за репатријација.

Ете! - блесна тој. - Токму тој Озрен те наговори. Ти вети безбедно враќање во татковината ако го убиеш господинот Таен советник.

Чудно, и другарот Озрен скришум ми предложи да кажам дека сум црвен. Добро, тој барем не инсистираше да станам член. Напротив. Рече дека доволно е лошо што сум Србин, Југословен, а камо ли уште да бидам и политички организиран. Во оваа светска ситуација, само уште тоа ни треба.

Но - вели тој - сосема добро би можел да бидеш работник.

Угнетен работник. Најдобро: угнетен работник кој конечно се освестил.

А што бев досега? - прашувам.

Стока - вели тој. - Камен околу вратот на историјата.

Добро - одговарам. - Подобро јас да висам околу вратот на историјата, отколку таа околу мојот.

Така, неодредено, но според мојата проценка повторно некако на црвено влечеше. Најпрво ме убедуваше дека мојот добротвор, господинот Таен, воен злосторник, е на нирнбершкиот список, и дека оние, вашите, односно нашите, нововци и појевци, сигурно ќе го ликвидираа ако песот не успееше да побегне навреме. Одговорив дека за тоа навистина немам поим, дека кон мене господин Грубер секогаш бил многу добар и кон мене никогаш не бил воен злосторник, та затоа, исто така, не ми е познато дали некогаш бил воен злосторник кон некој друг.

Кога ние ти велиме, тогаш сигурно бил.

Можеби и бил, што ми е гајле пак мене, не ми беше брат.

Сигурно бил. Од тефтерот нужно произлегува дека бил.

Каков тефтер?

Државен. Државата, стари, ти е едно големо претпријатие. Ако сака да опстане, мора да води уредно книговодство за својата стока. За секој граѓанин мора да има ставка.

Господинот Таен, Грубер, не е граѓанин.

Но многу не задолжи, па затоа го заведовме како почесен. И за тебе имаме ставка, Гавриловиќ, не плаши се.

Многу убаво - вела. - Сега слободно можете да ме отпишете од евиденцијата.

Никогаш никого не бришеме од евиденцијата. И не јади гомна, стари. Ако се докаже дека Грубер ликвидирал некој од твоите роднини, судот тоа би го зел предвид. Можеби би се провлекол како пес низ утринска роса. Со десет години можеш капата да си ја накривиш.

Во шеесеттата капата не се накривува, другар Озрен.

Ќе стигнеш до седумдесеттата. Ако ништо друго, барем ќе дочекаш во родната земја да те закопаат.

И тоа е нешто - признавам. Но, што да правам кога тој не уби никого од моето семејство.

Тоа би можело да се среди.

Како?

Така. Затоа постои Апаратот.

Што може да направи Апаратот, кога немав ниеден роднина?

Белки не си роден од камен?

Да, вистина, имав мајка, но жената умре во четириесет и трета, кога нашите го зазедоа Сталинград.

Ете гледаш, копилето ти ја уби мајката.

Старата умре од цревата. Имаше преплет на цревата.

И тоа би можело да се среди.

Не вреди - вела. - Не можам човекот да го обвинам. Ми беше како татко. Ми најде работа во најголемата криза. Ме зеде под свое, што се вели, дома ме прибра. Не е човечки да го валкам кога е мртов.

А да го треснеш по челото, тоа можеше, тоа беше човечки? И како тоа бил добар кон тебе, кога мораше да го убиеш?

А, тоа и други ме прашуваа. За едно влакно се закачија. Дали беше добар кон тебе? Да. Па зошто го уби? Ама, луѓе, ви вела, меѓу нас имаше нешто посебно. Дали паднаа тешки зборови? Не. Нешто полошо. Што? Тоа не смеам да ви го кажам. Зошто не смееш? Се заколна. А вие судете, праќајте на робија, убивајте, правете што сакате со мене, само ништо не прашувајте. Маката беше лично моја, а тој, човекот, немаше никаква врска со тоа. Кон мене секогаш беше добар.

Пичка му матер - вели Озрен - не може работодавачот да биде добар!

Овој беше.

Беше крлеж капиталистички.

Не, другар Озрен, не беше.

Вампирот платата ти ја кратеше, во синдикат не те пушташе, те гонеше ко пес, крвта со памук ти ја пиеше! И затоа го уби! Го уби како непријател на работничките маси.

- Не е вистина! - кукам. - Не вреди да се фаќам за работничките маси!

А можев да се фатам за нив и од сето ова неоштетен да испливам. Можеби верувате дека пресудата падна токму заради тоа што немав зборови со кои би можел да ве уверам, доколку решев да се служам со сите средства само за да ја избегнам казната. Никако. Додуша, осуден сум од немајкаде, но подобро е да зборувам работи што се пријатни за слушање: дека плачам и кукам и многу други работи правам, кои за мене, како што мислам, се недостојни.

И така, изјава не сакав да пишувам, ни кога робијата ми ја изрекоа, ни кога апелација ја потврди пресудата, ниту пак кога ме пренесоа на чекање за извршување на казната во судскиот затвор.

Inzwischen, намќор и гневен, д-р Кулман не престана во ќелијата да доаѓа и да ме убедува. Сè едно те исто: напиши, душата олесни си ја! Како да е поп, а не полицаец. А овде кај вас, во Германија, полицајците ви се како нашите попови по паланките. Сакаат да знаат сè. Да бидат конец протнат низ секоја игла.

А што барате вие постојано кај мене, Herr Oberleutnant? Што сакате уште?

Вистината.

Која вистина? Што е вистината? Конец. Тенок конец. Не можеш дури низ увото на иглата да го провреш без да го скинеш.

Што си ти, Гавриловиќ, филозоф или будала?

И двете. Но никогаш немаше да станам филозоф ако најпрво не бев будала.

А за животот не ти е жал?

Зар некогаш сум живеел, па да знам?

Значи, изјава не дадов. Ниту пак молба за ублажување на казната поднесов. Зошто да ја поднесувам? Онака како што излегоа работите на крајот, мене ми изгледаат како правдина. Најпосле добив збор и сакав како човек да го задржам.

Но, тука повторно се вpletка мојот бранител, д-р Хам, гавол да го носи. Како да беа договорени. Кога еден ќе ме испушти од раце, тука е веднаш другиот да ме прифати. Скло-

пија сојуз докторските господа Кулман и Хам со конзуларниот другар Озрен. Ним не им пречи што е комунист, а тој, барем во оваа пригода, не се нервира заради капитализмот. Ме подаваат од рака во рака, како да сум парче скапа руда, за која е вистинска штета да се изрони и изгуби помеѓу параграфите, без претходно да позлати некоја висока државна цел.

Иако не сакав, па дури и строго му забранував, д-р Хам самоиницијативно, според својот памет, состави молба за ублажување. Те осудениот веќе е стар човек, годините сами му ја изрекле и онаа најтешката, неотповиклива пресуда. Те човекот долго е надвор од својата земја, а сепак премногу кратко во германската цивилизација. Полуден е, несреќникот, *sehr geehrte Herr Richter*, почитувани господа судии. Демек јас сум луд, или така нешто, ете тоа го напиша. И уште, од збор до збор, дека „потполно неподготвен сум бил изложен на притисоците од едно високоиндустријализирано општество“. Го имам преписот кај мене. Според тој препис, јас како да сум паднал од дрво. Во шума сум бил роден, а не во град, каде имало и кинематограф, но само во текот на зимата. Тоа е Балканот, *sehr geehrte Herren*. Дивина. Сетете се, вели, како бестигално го нападнаа Неговото кралско и царско надвојводство Фердинанд и неговата сопруга Софија во Сараево, во деветстотини и четиринаесеттата. Та тие, кога веќе зборуваме за народните обичаи, дури и своите кралеви ги фрлаа главечки низ прозорците на дворците! Не ја почитуваа Хашката конвенција. Во војната се колеа меѓу себе како волци. И овде, *sehr geehrte Herr Richter*, го злоупотребуваат нашето гостопримство за да ги продолжат своите пресметки. Како нашите закони да не постојат, или да не важат за нив. За нив, односно за нас, имено, важат други закони. Си бил еднаш некој човек, некаков поглавар, кој се викал Дукачини. - Меѓутоа, јас за него никогаш не сум слушнал, па сè си мислам дека Хам го измисли за краткорочните потреби на неговата жалба, веројатно сметајќи дека Србија е на крајот на светот, та кој ќе ја проверува таа работа! - И тој Дукачини напишал закон, по име Лекс, според кој тие, односно ние, повре-